

УДК 343.983.7

*Матарикіна О. В., заступник завідувача відділу – завідувач
сектору Харківського НДЕКЦ МВС України,
e-mail: elmat@ukr.net*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ У СПРАВАХ БЕЗВІСНОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДЕЙ

Озброєний конфлікт на території України актуалізував широке коло проблем, пов'язаних з охороною прав і свобод громадян. Складна військова та криміногенна ситуація призвела до незворотньої втрати великої кількості людей не тільки в результаті загибелі, а й зникнення безвісті.

Дані офіційної статистики наголошують на великій кількості загиблих та зниклих безвісті. Але неофіційні цифри можуть бути не радикально, але на значний відсоток вищими. Тому забезпечення розслідування злочинів у справах безвісного зникнення людей та організація проведення відбору зразків біологічного матеріалу у близьких родичів осіб зниклих без вісті з метою подальшого встановлення їх генетичних ознак та направлення їх до центрального обліку є дуже актуальним питанням та потребує вдосконалення дієвої системи ідентифікації.

Відповідно до наказу МВС України від 10.09.2009 № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» до криміналістичних обліків включається облік генетичних ознак людини, який функціонує на центральному та обласних рівнях. Облік складається з оперативно-пошукових колекцій, які ведуться відповідно в ДНДЕКЦ та НДЕКЦ регіональних представництв [3].

Існуюча інформаційно-пошукова автоматизована система криміналістичного обліку генетичних ознак людини призначена для накопичування та зберігання отриманих у процесі дослідження даних з метою порівняння їх з тими, що вже зберігаються в базі.

Центральний облік генетичних ознак людини (далі – ЦОГОЛ) формується з ДНК-профілів осіб, які підозрюються або звинувачуються у вчиненні злочинів, біологічних слідів, вилучених з місць скоєння злочинів, при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, а також ДНК-профілів невпізнаних трупів.

Біологічні зразки невстановлених трупів відбираються фахівцями бюро судово-медичної експертизи в установленому порядку та направляються до державних спеціалізованих установ, до компетенції яких належить проведення молекулярно-генетичних експертиз з метою встановлення їх ДНК-профілів та в подальшому поміщення їх до ЦОГОЛ.

При зверненні до підрозділів Національної поліції близьких родичів осіб зниклих без вісті або осіб, яким відомо про факт зникнення, органи слідства організують проведення заходів з метою вилучення особистих речей (непрасований натільний одяг), предметів користування (наприклад, зубна щітка, станок для гоління, гребінець), які можуть мати значення для розслідування та призначення експертиз у тому числі для встановлення ДНК-профілю зниклої особи для поміщення до ЦОГОЛ.

У близьких родичів безвісті зниклих осіб, до яких належать мати, батько або діти безвісно зниклої особи, які звернулися до органів слідства, на підставі постанови прокурора проводиться відбір зразків для проведення подальшої судової молекулярно-генетичної експертизи з метою встановлення ДНК-профілю. Як зразки відбираються зразки букального епітелію (слини) або зразок крові. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» та наказу МВС України № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» родичі безвісті зниклої особи повинні надати письмовий дозвіл на обробку їх персональних даних та поміщення їх генетичних ознак до ЦОГОЛ. Після проведення процесуально встановлених дій, молекулярно-генетичних експертиз в державних спеціалізованих установах та отримання позитивного результату дослідження, реєстраційна картка з ДНК-профілем родича безвісно зниклої особи надсилається та поміщується до Центрального обліку для подальшої автоматичної перевірки [2, с. 9].

Перевірка здійснюється двома шляхами. По-перше, шляхом виявлення збігу генетичних ознак (ДНК-профілю) зниклої особи, які встановлено при проведенні судової молекулярно-генетичної експертизи її особистих речей або предметів користування, з генетичними ознаками невпізнаних трупів.

По-друге, у випадках коли біологічні зразки безвісно зниклої особи не вилучено або ДНК-профіль на вилучених особистих речах або предметах користування в процесі проведеного молекулярно-генетичного дослідження не встановлено, проводиться перевірка на предмет встановлення біологічної спорідненості (батьківства) близьких родичів зниклої особи та невстановлених трупів, ДНК-профілі яких наявні в базі.

Під біологічною спорідненістю мається на увазі встановлення ймовірності походження дитини від конкретної особи при відсутності інформації про генетичні ознаки від другого з батьків, тобто встановлення ймовірності прямого спадкування генетичних ознак.

Непрямі родичі, як от рідні або двоюрідні брати, сестри, бабусі, дідусі, тітки, племінники та ін., мають різний розподіл та комбінацію успадкованих генетичних ознак, тому проведення перевірки їх генетичних ознак з метою ідентифікації не дасть позитивного результату [3, с. 36].

В той же час, нерідко трапляються випадки, коли прямих родичів безвісно зниклої особи немає в живих. При необхідності у таких випадках можна використати можливості методу дослідження мітохондріальної ДНК (мтДНК).

Мітохондріальний аналіз є корисним доповненням у визначенні інформації при пошуку безвісно зниклих осіб, коли є тільки родичі, пов'язані з материнською лінією. Дослідження мтДНК дозволяє здійснювати встановлення родинних зв'язків за материнською лінією як по вертикалі (між бабусяю та онуками), так і по горизонталі (між братами та сестрами), що неможливо при використанні методів аналізу ядерної ДНК. Таким чином, за відсутності прямих родичів (батьків, дітей) або відсутності особистих речей безвісті зниклих осіб, але за наявності родичів по материнській лінії (братів, сестер, бабусь та ін.), треба враховувати можливість проведення молекулярно-генетичних експертиз, в яких будуть вирішуватися питання щодо встановлення мітотипів (послідовності нуклеотидів мтДНК) даних осіб та проводити їх порівняльне дослідження.

Також є сучасні можливості з встановлення ознак, які специфічні лише для чоловічої статі. Даний метод генетичної ідентифікації використовується тільки наряду з дослідженням аутосомальної (ядерної) ДНК та дозволяє підтвердити ймовірність родинних зв'язків між особами чоловічої статі (які успадковують Y-хромосому по батьківській лінії), або спростувати цей факт. До таких родичів належать брати, дідусі, дядьки по батьківській лінії.

Таким чином, у зв'язку з тим, що ДНК-профілі, отримані з біологічних слідів на речах зниклих без вісті осіб та ДНК-профілі невстановлених трупів при порівнянні надають статистично переконливі збіги, вони мають бути завжди використані при проведенні розслідувань у справах безвісного зникнення. При відсутності таких «прямих» зразків для ідентифікації невстановлених трупів використовуються близькі родичі. При чому в більшості випадків для збільшення статистичної достовірності отримані збіги потребують подальшої оцінки із залученням додаткових родичів як по материнській, так і по чоловічій лінії.

Список використаних джерел:

1. Иванов П. Л. Индивидуализация человека и идентификация личности: молекулярная биология в судебной медицине. *Вестник Российской академии наук*. 2003. Т. 73 № 12. С. 1085–1097.
2. Методичні рекомендації з організації проведення відбору зразків біологічного походження в близьких осіб зниклих безвісті та призначення молекулярно-генетичної експертизи, проведення заходів з розшуку зазначених громадян та реагування за фактами зникнення безвісті людей у районах проведення антитерористичної операції. Київ : ДНДЕКЦ МВС України; ГСУ Національної поліції України, 2016. 17 с.
3. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : наказ МВС України від 10.09.2009 № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.
4. Пименов М. Г., Культин А. Ю., Кондрашов С. А. Научные и практические аспекты криминалистического ДНК-анализа : учеб. пособ. М. : ГУ ЭКЦ МВД России, 2001.
5. Перепечина И. О. Генетическая идентификация личности в судебно-медицинской экспертизе. Гражданин и право. 2002 № 5. С. 33–45.
6. Пропащие без вести, ДНК-анализ и идентификация останков. Пособие по передовому опыту в условиях вооруженных конфликтов и других ситуациях вооруженного насилия. Москва : Региональный информационный центр МККК, 2010.